

onome što je dao novac Garapamon. Bili su iz istog, najnovijeg kotara u Egiptu, koji se zove Arsinojin.

Čudnovato je da i stranci tako malo poštuju boga u Olimpiji, te ili primaju ili daju darove pri natjecanju. Ali još je čudnije ako se to usudi učiniti netko od Elejana. Kaže se da se to usudio 192. olimpijade Elejanin Damonik. U borbi za vijenac sastavili su se rvači Poliktor, sin Damonika, i Sosandar iz Smirne, kojemu se i otac zvao Sosandar. Kaže se da je Damonik u prevelikoj želji da mu sin bude pobjednik dao novaca sinu Sosandrovu. Kad se to doznalo, helenski suci su udarili kaznu. Nisu kaznu odredili sinovima, već su svoju srdžbu usmjerili na očeve, jer su oni i učinili prekršaj. Od te kazne napravljeni su kipovi. Jedan je postavljen u elejskom gimnaziju, a drugi u Altisu pred trijemom koji se zove Šareni, jer se na zidovima nalaze stari crteži. Neki ga nazivaju i Trijem jeke. Kad čovjek poviče, jeka mu vraća glas sedam puta i više.

Kažu da se pankratist Serapion iz Aleksandrije na 201. olimpijadi toliko preplašio protivnika da je dan prije nego se imalo održati pankratijsko natjecanje pobjegao. Prema tradiciji on je jedini od samih Egipćana i ostalih ljudi kažnjen zbog plašljivosti.

To sam doznao o uzrocima postavljanja navedenih spomenika." (Pauzanija, *Opis Grčke*, knjiga V, gl. 21.)

Tako nam stari putopisac pokazuje da i u najsvetijim institucijama antičke Grčke nije sve bilo na idealnoj visini. On doduše ističe volju i napore svećeničkog kolegija i helenskih sudaca da primjene djelotvorne materijalne i moralne sankcije protiv onih koji krše propise i dobre običaje. U stvari isticanjem pojedinih negativnosti u grčkoj povijesti on samo nastavlja realnu i razumnu tradiciju većih i poznatijih pisaca kao Herodota, Tukidida, Plutarha i drugih, koji nisu skrivali tamne događaje iz povijesti i privatnog života antičkih Grka, vjerujući da istinita slika povijesti neće negativno djelovati na kasnija pokoljenja već će ih naprotiv napuniti stoljetnim dragocjenim životnim iskustvom.

Uroš Pasini

MILINDAPAÑHO

Razgovori ugodni kralja Milinde i Nagasene, buddhista

Milinda i Nāgasena su sugovornici u izvankanonskom¹ djelu pālijskog buddhizma nazvanom *Milindapañho* ili *Pitanja (kralja) Milinde*. Milinda je pālijski oblik za grčko-baktrijskog vladara Menandra iz 2. st. p. n.e.² On je jedini od mnoštva tih vladara koji je ostao sačuvan u indijskoj tradiciji, ne bez razloga. Milinda – Menandar doista zaslužuje da ga još i danas spomenemo. Njegov topli lik čovjeka koji žudi za znanjem, za novim spoznajama, lik neumorna tragatelja za istinom izranja iz dubine prošlosti, sačuvan u ovom pālijskom tekstu.

Milindapañho – djelo nepoznata autora – nastalo je u Indiji oko nove ere i izvorno je, čini se, bilo sastavljeno na sanskrtu ili nekom sjeverozapadnom prakrtu³. Već je vrlo rano na Cejlonu prevedeno na pāli⁴, jezik theravāde⁵; često ga citira Buddhaghosa⁶ iz 5. st., što znači da mu *Milindapañho* prethodi. Izvornik nije sačuvan, i o njemu ništa ne znamo. Prema kineskom prijevodu *Milindapañha* (317–420 n.e.) može se zaključiti da je original bio znatno kraći; prijevod sadržava samo prva tri poglavlja, od ukupnih sedam u pālijskom tekstu. Tom sudu možemo kao dokaz pridodati zaključnu rečenicu 3. poglavlja: „*Milindapañhānām pucchavissajjā samattā*.” (Završena su pitanja i odgovori na Milindine upite.)

Rhys Davids, poznati izučavatelj buddhizma i prevodilac *Milindapañha* na engleski, ocjenjuje to djelo kao jedini prozni tekst nastao u staroj Indiji koji bi po današnjim mjerilima odgovarao nekim umjetničkim kriterijima. To mišljenje mi se čini pretjeranim jer sasvim isključuje sanskrtsku proznu tradiciju⁷, umjetnički daleko značajniju od pālijske proze. Prozi pisanoj na pāliju, tekstovima theravāde, škole ortodoksnog buddhizma zvanog *hīnayāna*, ne može se poreći svaka umjetnička vrijednost; dapače, u njoj ima pravih bisera indijske književnosti⁸; međutim, treba naglasiti postojanje izrazito didaktičnog i apologetičnog elementa u toj književnosti. Važno stilsko obilježje te proze korištenje je postupaka iz usmene predaje iz koje je potekla. Njoj je svojstvena mnemotehnička metoda, koja se sastoji u stalnom ponavljanju riječi, fraza, u korištenju stalnih poredbi.

U vrijeme nastanka djela sjećanje na Menandra – Milindu bilo je zacijelo još živo. Jer kako bi inače jedan *Yavana* postao glavnim diskutantom u buddhističkoj književnosti. Ukoliko i nije bio buddhist, možemo makar pretpostaviti da je bio dobročinitelj *saṅghe*⁹, te da je štitio buddhističke misionare, što zaključujemo po epitetu kojim se naziva na svom kovanom novcu – *dhammaka*¹⁰ što je prakrtski ekvivalent za *dikaíos*. Još više nam govori citat iz *Divyāvadane*¹¹ koji se izgleda izravno odnosi na *śramane* u Milindinoj prijestolnici Sāgali, koja je bila njihovo pribježište pred progonima vladara Pušyamitre¹² iz dinastije Śuṅga. Pušyamitra, pristaša i propagator ortodoksnog brahmanizma dao je slijedeći proglas:

„Yo me śramaṇaśīro dāsyati,
tasyāham dināraśata dasyāmi.“

„Tko mi bude dao glavu śramaṇe, tome ću ja dati 100 dināra.“

Metoda dijaloga u filozofskom diskursu bila je popularna u staroj Indiji od davnina. U tekstovima upanišada¹³ i itihāsa¹⁴ često se kao jedan od govornika javlja kralj¹⁵ te u *Milindapañhu*, naš autor samo slijedi tu popularnu tradiciju.

Ta se metoda sastojala najčešće u tome da se diskutant prividno slaže sa stavom svoga suparnika, ali ga neopazice nizom izričaja vodi do izravno suprotstavljenog gledišta, koje je njegovo vlastito. Kao sredstva uvjeravanja, dokazivanja i poučavanja služila su brojna ponavljanja kao retoričko pojačanje koje je služilo praktičnoj svrsi da pripomogne pamćenju slušaoca. Naročito je živ jezik poredbi (*upamā*) koji u svojoj slikovitosti ima navedenu funkciju, ali ujedno i ožvljuje tekst.

Milindapañho možemo nadalje zamisliti kao neku vrstu povijesnog romana u dijalogu, vjerski obojenog. Sastavljen je s namjerom da se širi sveta riječ *dhamme*¹⁶, te da se objasne brojna pitanja etičke i psihološke prirode ranog buddhizma. Slijedeći stil sutta¹⁷, u nizu poučnih pripovijesti autor tumači temeljna učenja buddhizma, kao na primjer zašto je čovjek odgovoran za svoja djela, premda prema Buddhinu učenju, osobnosti nema. Autor je vjerno slijedio u pālijski kanon čvrsto ukodirana učenja theravāde, a to je još jedan dokaz ranog nastanka teksta. *Milindapañho* nije zbirka stvarnih razgovora, jer se u djelu suviše osjeća, osobito u posljednjim poglavljima, izrazita tendencija širenju *dhamme*. Međutim, u prvom dijelu, koji se smatra izvornim, poneki su dijalozi tako živi da nam se može učiniti kako su se doista, eto, u ono davno doba sastala u sjajnom gradu Sāgali dva mudraca, kralj Milinda željan istine i smjeran učitelj Buddhina nauka Nāgasena.

Kako nas ovdje zanimaju kulturno povijesni aspekti grčko-indijskih dodira, odabrali smo ulomke iz 1. knjige *Milindapañha*. Ti odlomci će nam plastično dočarati atmosferu vremena i prostora u kojima su se ti razgovori mogli odvijati. Milinda je doista živio, i zašto da ne dopustimo mašti da predoči sebi lijep grad Sāgalu u kojem se nekoć srelo dvoje ljudi tražeći odgovor na smisao postojanja. Buddhistički redovnik se možda zvao drugačije, ali mislim da nećemo pogriješiti ako Yavanu Milindu proglasimo za istinskog sljedbenika buddhizma.

Sadržaj je ukratko slijedeći:

Knjiga 1: Kralj Milinda u gradu Sāgali dolazi Nāgaseni, buddhističkom mudracu s pitanjima o smislu buddhističke doktrine.

Knjiga 2: Diskusija o moralnim vrlinama, o odnosu *nāma* – *rūpa* (ime–oblik); Nāgasena tumači Milindi pojmove kao što su samoodricanje, reinkarnacija; nadalje govori o razlici između mudrosti (*prajñā*) i inteligencije (*buddhi*) itd.

Knjiga 3: Govori se o razlici među ljudima, o tome da li je ponovno rođenje isto što i seoba duša itd.

Knjige 4–7: Dogmatika i apologetika na primjeru bezbroj poučnih priča.

Slijede ulomci iz uvodne 1. knjige *Milindapañha* koja se zove *Bāhirakathā* ili *Svjetovna pripovijest*. Samim se nazivom taj dio jasno izdvaja svojom svjetovnom tematikom iz preostalog dijela koji je izrazito vjerskog karaktera.

ŠTOVANJE UZVIŠENOM, POŠTOVANOM, POTPUNO PROBUĐENOM BUDDHI

Knjiga 1 Svjetovna pripovijest

Kralj, Milinda imenom, u veličanstvenom gradu Sāgali, utekao je Nāgaseni kao Gaṅgā oceanu.

Kralj, ne oklijevajući, upita na razne načine vještog govornika, bakljonošu koji tamu (neznanja) otklanja, brojna domišljata pitanja o istini i pričinu.

Pitanja, a tako i odgovori, oslanjala su se na duboki smisao, vodila su srcu, uhu su bila milozvučna, čudesna su bila, a i zastrašujuća.

Nāgasenin govor, blizak *abhidhammi* i *vinayi*, razmršujući paukovu mrežu *sutta*, bio je išaran poredbama i zaključcima. Stoga sad spoznaju upravite i, razum razveselivši, počujte oštroumna pitanja koja uklanjaju mjesta sumnji.

Ovako se čuje: postoji jonski grad imenom Sāgala, trgovište za razmjenu svakojake robe. Privlačan je to predio urešen planinama i rijekama, bogat lopočevim jezerima, jezercima, gajevima, lugovima i parkovima za razonodu; prijatan je zbog šuma, planina i rijeka. Utemeljili su ga učeni ljudi, a neprijatelji i suparnici grada su suzbijeni, te ga stoga nitko ne uznemirava. U gradu je mnoštvo ukrašenih čvrstih stražarskih kula i utvrda nad kapijama; veličajni i sjajni su mu nadsvođeni portali. Kraljevski dvor je opasan svijetlim bedemima i dubokim šancima, a grad je pravilno podijeljen u četverokutna raskršća i prekrizja cesta.

Tržnica je prepunjena najboljom i raznovrsnom robom, koja je izložena. Grad je ukrašen stotinom raznih ubožnica, urešen je stotinom tisuća sjajnih zdanja koja nalikuju na vrhove Himālaye.

Sve vri od slonova, konja, kola i pješaka; grad je prepravljen mnoštvom pristalih muževa i žena, te zakrčen svakojakim ljudstvom: brāhmaṇima, kṣatriyama, vaiśya-

ma i šūdrama; odjekuje od pozdrava brojnih pobožnjaka. Pohode ga zanatlije vješte brojnim umijećima. Sāgala obiluje bazarima s raznovrsnom tkaninom iz Kāśija¹⁸ i Koṭumbare¹⁹ i drugih mjesta; odiše vonjem raznih divnih cvjetnih mirisa izloženih u trgovinama; prepun je brojnim draguljima za kojima se žudi; obiluje mnoštvom trgovaca raskošne odjeće koja je izložena na sve strane; pun je bakrenog novca, srebra, zlata, bronce i kamene robe. Riznica je sjajnih dragulja i pun je bogataša; riznica je i žitnica sa zalihama raznog blaga i svakovrsne hrane — krute, meke, ljep-ljive — i pića. Nalik je na Uttarakuru²⁰ i poput božanskog grada Āḷakamandā²¹ obiluje ljetinom.

Zastanimo sada jer valja ispričati ranije živote te dvojice, treba to izreći u šest poglavlja, kao što slijedi:

1. ranije rođenje;
2. Milindina pitanja;
3. pitanja o obilježjima;
4. pitanja koja se odnose na ovna;
5. pitanja o zaključivanju;
6. pitanja o poredbama.

Pitanja Milindina su dvovrsna: pitanja o obilježjima i pitanja o uklanjanju sumnje. I pitanja koja se odnose na ovna su dvovrsna: dugo poglavlje i pitanja o isposniku.

Raniji život se odnosi na njihova ranija djela. Doista, kaže se, nekoć u davna vremena živjela je velika zajednica redovnika u jednom prebivalištu pored Gaṅge, u vrijeme kad je poštovani Kassapo²² pronosio Buddhino učenje. Tamo su redovnici obavljali sve obrede, ustajali su rano, uzimali bi metle s drškom, pomeli dvorište skupljajući hrpu otpadaka, a uz to su cijelo vrijeme mislili na Buddhine vrline.

Reče neki redovnik jednom novaku: „Dodi amo, novajlijo, izbacij ovo smeće!“, a taj je otišao kao da ništa nije čuo. Drugi i treći put ga je opomenuo, ali ovaj bi otišao. Nato taj redovnik, sav bijesan, udari ga štapom od metle, misleći: „Ovaj novak je pravi prostak!“ Sad se ovaj rasplače i u strahu izbacij smeće. „Ovim vrlim djelom — izbacivanjem smeća — neka ja u svim ponovnim rođenjima, dok ne dosegnem utrnuće, budem pun sjaja i snage kao podnevno sunce“ — izrekao je prvu želju. Pošto je izbacij smeće, otišao je na obalu Gaṅge da se okupa i, kad je zagledao snagu kojom se valovi Gaṅge kovitlaju, izrekao je drugu želju: „Dok ne dosegnem ovdje utrnuće, u svim ponovnim rođenjima, neka budem vješt u izlaganju i dosjetljiv.“

A onaj redovnik, kad pospremi metlu u spremište, ode na obalu Gaṅge da se okupa i čuje novakovu želju. „Premda sam ga ja potaknuo, on ipak ima takvu želju. Zašto i ja ne bih uspio?“ — pomisli. „U svim budućim rođenjima, dok ovdje ne dosegnem nirvāṇu, neka budem vješt kao ovaj val Gaṅge, i kad me god ovaj nešto upita, da dadem odgovore na pitanja i da budem spreman u objašnjenju“ — izrazio je želju.

Ta su se dvojica iznova radala među ljudima i bogovima u vremenu što je proteklo između dvaju Buddha. I naš ih je Buddha vidio, kao što je vidio Mogaḷiputtu Tissa-theru.²³ Rekao je Buddha: „Ovi će se roditi, kad prođe pet stotina godina od moje parinirvāṇe; ovu moju istančanu dhammu i vinayu koju sam poučio to dvoje će vješto pronositi i širiti će je upotrebom usporedbi, pitanjima i odgovorima razriješiti i rasvijetliti.“

Od te dvojice novak je postao kralj imenom Milinda u gradu Sāgali u Jambudīpi,²⁴ bio je mudar, učen, uman, vješt, promišljen pri obredima koje je vršio u pravi čas i brojne su bile vještine koje je svladao, kao što slijedi: sveta predaja, svjetovna predaja, filozofska učenja saṅkhyā, viśesika, yoga; umijeće vladanja, aritmetika, glazba, medicina, četiri vede, purāṇe, epovi, astronomija, logika, magija, upravljanje, vojna vještina, metrika, umijeće računanja — jednom riječju devetnaest; bio je govornik kojega je teško napasti, još teže nadvladati, smatrali su ga najboljim među začetnicima vjerskih učenja; u cijeloj Jambudīpi nitko nije bio jednak kralju Milindi. I u snazi, brzini, junaštvu i mudrosti bio je takav, a bijaše bogat, imučan i gospodar neizmjerne vojske.

Jednoga dana kralj Milinda iziđe van grada željom da vidi svoju vojsku od četiri roda koja bijaše poredana izvan grad, te kad obavi smotru, kralj ljubitelj diskusije i željan razgovora sa sofistima i sličnima, promotrivši sunce reče pratiocima: „Dan će još potrajati. Vratimo li se u grad što ćemo raditi? Zar ovdje nema nikakva mudraca, redovnika, brahmana, glavara reda, učitelja mnoštva ili pak isposnika koji pristaje uz Buddhino učenje i koji bi sa mnom mogao porazgovarati i ukloniti sumnje?“ Kad je to izrekao pet stotina Jonjana je odgovorila kralju ovako: „O veliki kralju, šestorica je takvih — Pūraṇo Kassapo²⁵, Makkhali Gosālo²⁶, Nigaṅṭho Nātaputto²⁷, Saṅjajo Belaṅṭhaputto²⁸, Ajito Kesakambali²⁹, Pakudho Kaccāyano³⁰ oni su poznati, slavni, osnivači sekta, glave reda, učitelji mnoštva, ljudi ih jako štiju. Pođi kralju, postavi pitanje koje će ti odagnati sumnju.“ Nato se kralj Milinda, okružen pet stotinom Jonjana, popeo na sjajna kraljevska kola i pošao tamo gdje boravi Pūraṇo Kassapo. Pošto je prišao, razmijenio je pozdrave s Pūraṇom, pozdravio se kako pristoji i sjeo po strani. Dok je tako sjedio upita kralj Milinda Pūraṇa: „Poštovani Kassapo, tko vlada svijetom?“ „Zemlja vlada svijetom, kralju!“ „Ako, poštovani Kassapo, zemlja vlada svijetom, kako onda ljudi, izašavši iz zemlje, idu u pakao?“ Kad je tako rekao Pūraṇo Kassapo nije potvrdio niti je zanijekao, utučeno je šutke sjedio, napušten i osamljen.

Tada je kralj Milinda rekao Makkhali Gosāliju ovo: „Postoje li, štovani Gosālo, djela dobra i loša, postoji li plod i posljedica dobrih i loših djela?“ „Ne postoje, veliki kralju, dobra i loša djela, nema posljedice ni ploda dobrih i loših djela. Oni koji su, o kralju, na ovome svijetu kṣatriye, ti, kad odu na onaj svijet, opet će biti kṣatriye, ti koji su brāhmaṇi, vaiśye, śūdre, caṅḍāle³¹, puckuse³², kad odu na onaj svijet, opet će biti brāhmaṇi, vaiśye, śūdre, caṅḍāle, puckuse; čemu dobra i loša djela?“ „Ako, poštovani Gossalo, na ovome svijetu kṣatriye, brahmaṇi, vaiśye, śūdre, caṅḍāle, puckuse, kad odu na onaj svijet, ponovno postaju kṣatriye, brāhmaṇi, vaiśye,

śūdre, caṅḍāle, pukkuse, ne postoji razlog dobrim i lošim djelima, jer, poštovani Gosalo, znači da oni koji na ovome svijetu imaju odrezanu ruku, kač' odu na drugi svijet, imat će odrezanu ruku, oni koji imaju odrezanu nogu, imat će odrezanu nogu, oni kojima su uši i nos odrezani, imat će odrezane uši i nos." Kad je tako rekao, Gosālo je zašutio.

I tada Milindi kralju bijaše ovako: „Isprazna je doista Jambudīpa, pljeva je samo Jambudīpa. Ne postoji nijedan samaṇa ili brāhmaṇa koji bi sa mnom razgovarao i uklonio sumnju." Nato je kralj rekao pratiocima: „Ugodna je noć s mjesečinom, zar ne bismo mogli otići k nekom samaṇi³³ ili brāhmaṇu da postavim pitanja, nekome tko bi umio sa mnom razgovarati i ukloniti mi sumnju." Kad je tako rekao, pratioci su ušutjeli i sjedili promatrajući kraljevo lice. I tako je Sāgala 12 godina bila bez mudraca koji bi mogao utješiti kralja. A kad bi god kralj čuo za neku takvu osobu, posjetio bi je i pitao, ali odgovora nije nalazio.

34 U međuvremenu u svijetu bogova nastala je panika — Sakka, gospodar bogova, naredio je bogu Mahāseni da se rodi na zemlji kao Nāgasena koji će zadovoljiti kraljevu znatiželju. I doista, bog se rodi na zemlji i nakon nekog vremena, koliko mu je trebalo da odraste i postane veliki mudrac, njegova slava dopre do kralja Milinde koji je tolike godine uzalud čekao. I on, u pratnji svojih Jonjana, popeo se na kraljevska kola i krenuo u Nāgasenino obitavalište. Kako je njihov susret bio predodređen već u božanskim svjetovima, Milinda smjesta prepozna Nāgasenu u mnoštvu redovnika, i kralja obuzima uzbuđenje, nemir. I kažu: „Ugledavši Nāgasenu vrlog, koji je sobom obvladao na najbolji mogući način, kralj Milinda reče riječ ovu: 'Vidio sam mnoge govornike, brojne razgovore sam vodio, ali takav strah mi ne bijaše još nikada i prestrašenost. Bez sumnje danas će se moj poraz zbiti, a pobjednik će Nāgasena biti — i srce mi je jako uznemireno.' ”

Time završava uvodno poglavlje iza kojeg slijede razgovori Milinde i Nāgasene u kojima kralj ima podređenu ulogu; on postavlja pitanja, iznosi svoju nedoumicu u raznim pitanjima vjere, a Nāgasena tumači i na koncu predobiva kralja za buddhizam.

Ničega što bi moglo dati sliku stvarnog života Grka u Indiji, ničega što bi govorilo o znanjima i vještinama *Yona* ili *Yavana*, što bi govorilo o njihovu životu a kamoli o nekoj njihovoj religiji i filozofiji, — takvo što u ovom tekstu ne postoji. Spominje se samo ime kralja — Milinda, naziv grada — Sāgalas (čini se da je to bila *Euthydemia*); dva imena Devamantiya i Anantakāya mogli bi se tumačiti kao iskrivljeni prakrski oblik za grčka imena: Demetrije i Antioh. Spominje se još Kalasi kao mjesto kraljeva rođenja na otoku Alasanda na rijeci Ind, što je vjerojatno Aleksandrija. Nema ni traga nekom grčkom utjecaju ili makar nekoj informaciji o Jonjanima u ovom tekstu nepoznatog buddhističkog autora, jedinom staroindijskom književnom djelu koje kao jedno od glavnih lica uvodi stranaca — Yavanu.

Klara Gönc Moačanin

- 1 Pojam izvankanonski odnosi se na buddhističke tekstove koji nisu izravno uključeni u buddhistički kanon. Buddhistički kanon sačinjavaju tekstovi koji se smatraju izrazom autentične predaje i poznat je pod nazivom *Tipiṭaka* (Tri košare). Sastoji se od: 1. *Vinaya piṭaka* (Košara redovničke discipline); 2. *Suttapiṭaka* (Košara poučnih razgovora); 3. *Abhidhammapiṭaka* (Košara razmatranja o nauci). Izvankanonska književnost uključuje *Milindapañho*, razne komentare uz kanon, priručnike buddhističke nauke, povijesna djela. (Podrobnije vidi u Katičić: *Stara indijska književnost*.)
- 2 O Menandru i njegovoj vladavini vidi u *Latina et Graeca* 18.
- 3 Prakrti predstavljaju srednji stupanj u razvoju indijskih jezika; u književnosti predstavljaju stiliziran srednjindijski pučki govor.
- 4 Pāli je stari prakrt na kojem su zapisani buddhistički tekstovi.
- 5 *Theravāda* je škola koja sebe smatra izvornim sljedbenikom buddhističke doktrine; ortodokсна škola buddhizma.
- 6 Buddhaghosa je bio buddhistički redovnik, najpoznatiji predstavnik komentarske književnosti.
- 7 Sanskritska proza zastupana je prvenstveno zbirka pripovjedaka od kojih je u svijetu najpoznatija *Pañcatantra*; od romana treba spomenuti Dandinov roman *Dasakumaracarita* (7. st.), roman *Vāsavadattā* čiji je autor Subandhu (6–7. st.) i Bānine romane *Harṣacarita* i *Kadambarī* (7. st.).
- 8 Kao neke od *jātaka* (priče o prošlim Buddhinim rođenjima); osobito je poznato *Vessantara-jātaka*.
- 9 *Saṅgha* je buddhistička redovnička zajednica.
- 10 *Dhammaka* znači pravedan, častan, dobrog značaja, sljedbenik *dhamme*.
- 11 *Divyāvadana* (Nebeska avadāna), 3. st. — prema izdanju E. B. Cowella i R. A. Neila; *avadāna* znači junačko djelo i u buddhističkoj književnosti služi za pokazivanje djelovanja karme.
- 12 Dinastija Śuṅga vlada Magadhom (SI Indija) od 185–73. pr. n.e.: začetnik te dinastije Puṣyamitra — vidi *Latina et Graeca* 18.
- 13 Upaniṣade ili Vedānta predstavljaju tekstove iz vedskog korpusa.
- 14 *Itihāsa* je naziv za pjesme u kojima se pričaju stare legende; ujedno se odnose na dva najveća indijska epa *Mahābharatu* i *Rāmāyaṇu*.
- 15 Tako se često spominje Janaka, kralj Videhe koji sramoti brahmane svojim znanjem.
- 16 *Dhamma* ja pālijski oblik sanskrske riječi *dharma*, što znači zakon, religija, moralni poređak; kao *dhamma* riječ znači buddhističku doktrinu.
- 17 *Sutta* — sanskrtski *sūtra*, što znači nit, pravilo, aforizam — u pāliju *sutta* znači „izlaganje nauke” to jest Buddhine propovijedi i propovijedi njegovih učenika.
- 18 Kāśi na sanskrtu, Kāśi na pāliju — okrug čije je središte Benares; to je ujedno i sinonim za Benares. Kāśi je bilo veliko trgovačko središte poznato po svili i tkanini.
- 19 Koṭumbara je ime pokrajine poznate po izvrsnosti svoje tkanine.
- 20 Uttarakuru je naziv za zemlju koja se u buddhističkoj literaturi često spominje. To je mitska zemlja u kojoj ljudi ništa ne posjeduju, a za život ne moraju ništa raditi. Gradovi su u zraku, a glavni grad se zove Āṭakamandā. Kralj i vladar te zemlje je Kuvera, bog bogatstva.
- 21 Āṭakamandā je grad bogova i često se ime grada koristi kao usporedba da se prikaže bogatstvo nekog grada
- 22 Suvremenik i sljedbenik Buddhin.
- 23 Moggaliputto Tissathero je bio predsjedavajući na 4. buddhističkom saboru održanom za vladavine kralja Aśoke. Na tom je saboru utvrđen tekst kanona škole *theravāda*.
- 24 Jambudīpa je pālijski oblik od Jambudvīpa. Prema mitskoj kozmologiji to je jedan od sedam kontinenta koji okružuju planinu Sineru (Meru, Sumeru) koja je u središtu svijeta. Taj se naziv u stvari odnosi na Indiju.
- 25 Pūraṇo Kassapo je jedan od šest vjerskih učitelja, Buddhinih suvremenika. Za njega se smatra da je poučavao doktrinu ne-djelatnosti (*akiriya-vāda*), poričući i dobra i loša djela. Pripisuje mu se i učenje da zemlja podržava i vlada svijetom.

- 26 Makkhali Gosālo je jedan od šest vjerskih učitelja, Buddhinih suvremenika. On je vjerovao u stupnjevanje egzistencije, te je smatrao da svaka individua ima beskrajno postojanje, ako ne po sebi, ono po vrsti kojoj pripada. Svijet je sistem u kome sve ima svoje mjesto i određene funkcije — za slučaj tu nema mjesta. Ta doktrina o fatalnosti stvari poriče bilo kakvu djelatnost i posljedicu te djelatnosti.
- 27 Nigaṅṭho Nātaputto je jedan od šest vjerskih učitelja, Buddhinih suvremenika. Smatraju ga heretikom.
- 28 Saṅjayo Belaṭṭhiputto je jedan od šest vjerskih učitelja, Buddhinih suvremenika. On je skeptik; i po njegovu učenju treba izbjegavati probleme i kloniti se davanja suda, jer konačni odgovori na pitanja leže izvan domašaja spekulacije. On uči da pažnju treba otkloniti od besplodnog istraživanja i usmjeriti je na očuvanje duševne smirenosti.
- 29 Ajito Kesambalī je jedan od šest vjerskih učitelja, i spominje se u *Pitakama* kao suvremenik Buddhin. On se naziva *tittḥaka* ili heretik; bio je vrlo omiljen i imao velik broj sljedbenika. Bio je nihilist koji nije vjerovao ni u dobro ni u zlo.
- 30 Pakudho Kaccāyano je jedan od šest vjerskih učitelja, Buddhinih suvremenika. Poučavao je doktrinu ne-djelovanja.
- 31 Caṇḍāla je čovjek niskog društvenog položaja i nalazi se izvan kasata.
- 32 Pukkusa je također čovjek niskog društvenog položaja, Nearijac.
- 33 *Samaṇa* je pālijski oblik sanskrtskog *śramaṇa* i znači lualicu, lualicu-isposnika, pobožnog lualicu.

LITERATURA

- Banerji, SC.: *An Introduction to Pali Literature*, Punthi Pustak, Calcutta, 1914.
- Geiger, W.: *Pali Literature and Language*, University of Calcutta, Calcutta, 1956.
- Ghosh, N. W.: *Early History of India*, Indian Press, Allahabad, 1964.
- Katičić, R.: *Stara indijska književnost*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, 1973.
- Kosambi, D. D.: *Culture et civilisation de l'Inde ancienne*, F. Maspero, Paris, 1970.
- The Milindapanho* pali text edited by V. Trenckner; Published for the Pali Text Society by Luzac and Co., London, 1962. (1. izd. 1880)
- The Questions of King Milinda* translated from the Pali by T. W. Rhys Davids, Dover Publishing, Inc., New York, 1962. (u dva sveska) 1. izd. 1890, 1894.
- Zimmer, H.: *Philosophies of India*, University Press, Princeton, 1974.
- Winternitz, M.: *Geschichte der indische Literatur*, K. F. Koehler Verlag, Stuttgart, 1969, 3. vols

prijevod

PUBLIJE VERGILIJE MARON

PUBLIUS VERGILIUS MARO

37

(70. pr. n. e. - 19. pr. n. e. - 1981)

DVIJETISUĆA OBLJETNICA SMRTI

NAPOMENA

Posvećujući prijevodni dio časopisa Vergiliju, redakcija podsjeća na netom minulu dvijetisuću obljetnicu pjesnikove smrti. Tekstovi koji su ovdje objedinjeni, bez obzira na razlike u provenijenciji, u autentičnosti i u estetičkom dometu, djelić su onoga korpusa koji se još u antici vezao uz ime mantovanskoga pjesnika; djelić koji je stoljećima, na svoj način, pridonosio stvaranju književne legende o njemu.